

INDHOLD

Forfatterens forord	7
1 Indledning: billeder på tilgivelse	11
<i>Om bogen</i>	16
2 Afsæt: tværfaglig tilgivelse	17
<i>Mariettas historie</i>	18
<i>En psykologisk grundforståelse af tilgivelse</i>	21
<i>To teologiske pejlemærker</i>	26
<i>Tilgivelse som fratagelse – et fælles udgangspunkt?</i>	30
<i>... og hvad så med virkeligheden</i>	33

DEL 1: TILGIVELSE OG SKYLD

3 Skyld	39
<i>Hvad tilgivelse ikke er ...</i>	41
4 Soning – tilgivelsens pris	47
<i>Fanger om soning</i>	47
<i>Hvorfor døde Jesus? – fem modeller</i>	55
5 Soning, retfærdighed og tilgivelse	69
<i>Et spørgsmål om retfærdighed</i>	69
<i>Josefs dømmende tilgivelse</i>	79
<i>Protest og psykologi</i>	86
<i>Hvem betaler?</i>	90
<i>Subjektive og objektive aspekter ved mellem menneskelig tilgivelse</i>	93
6 Skyld og skam	97
<i>Skammens pejlemærker</i>	98
<i>Skam og narcissisme ifølge Heinz Kohut</i>	101

<i>En grundmodel for skyld og skam</i>	103
<i>Forsvar mod skam – skamkorset</i>	108
<i>Skammens arenaer</i>	116
<i>Skyld, skam og tilgivelse</i>	120

DEL 2: TILGIVELSE OG FORSONING

7	Forsoning	127
	<i>Forsoning i kommission</i>	129
	<i>Kan man sætte tilgivelse i kommission?</i>	136
8	Tilgivelsens sted og mål	141
	<i>Tilgivelsesmodeller</i>	141
	<i>Instrument eller under</i>	148
	<i>Med selvet i centrum</i>	151
	<i>Når offer og krænker mødes</i>	154
	<i>Et spørgsmål om kultur</i>	159
	<i>En teologisk udfordring – fra en psykolog</i>	162
	<i>Findes tilgivelsens sted?</i>	165
9	Tilgivelsestvang	167
	<i>Svære skriftsteder</i>	169
	<i>Tilgivelse – tvang eller mål</i>	175
10	Mellemmenneskelig tilgivelse af guddommelig art	181
	<i>David og Guds tilgivelse</i>	182
	<i>Radikal synd</i>	187
	<i>Radikal tilgivelse</i>	190
	<i>Den dobbelte udfordring</i>	197
11	Findes tilgivelsen? – en slags konklusion	201
	Litteratur	205
	Noter	209

FORFATTERENS FORORD

Jeg ved ikke, hvem du er, men lige nu læser du i en bog om mellemmenneskelig tilgivelse. Det, synes jeg, siger noget godt om dig. Jeg mener nemlig, at tilgivelse er noget af det smukkeste, der er at sige om den forfærdelige, men samtidig fantastiske skabning, som mennesket er.

Jeg håber, du læser videre. Ikke for min skyld, men for din egen. Jeg tror nemlig, tilgivelse er vigtigt for alle mennesker. På forskellige tidspunkter i vores liv har vi alle brug for at tilgive og blive tilgivet. Stort eller småt. Eller noget derimellem.

Jeg har skrevet bogen, fordi jeg kender til, at forholdet imellem mennesker kan gå i stykker. Det er noget af det, der har gjort størst indtryk på mig i mit voksenliv, når jeg har set bare lidt af dybden af, hvor meget ondt vi mennesker kan gøre hinanden – bevidst og ubevidst.

Men der er et modindtryk, som på sin vis er mindst lige så stærkt. Jeg har set mennesker – nogle, som har været udsat for den sorteste ondskab – rejse sig igen, række en hånd ud, komme videre. Cirka det vi kalder tilgivelse.

Historier om tilgivelse rører mig dybt. Jeg ved ikke helt hvorfor.

Måske fordi jeg et eller andet sted godt ved, at jeg selv har mere brug for den, end jeg lige går og tænker på.

Jeg bærer på en undren over, at tilgivelsen findes. Hvor kommer dette store, overraskende, smukke fra? Hvad er tilgivelse egentlig for noget?

Bogen er mit forsøg på at sætte ord på tilgivelsen og lægge nogle brikker

til et billede af, hvad tilgivelse er. Den er ikke født ud af en imponerende tilgivelseskamp i mit eget liv. Jeg har heldigvis kun oplevet en meget lille brøkdelen af den førnævnte ondskab. Derfor er det også med en vis bæven, jeg slipper bogen løs. Jeg ved, at nogen har haft dens temaer mere intenst inde på livet end jeg selv, og jeg håber, det er lykkedes at sætte værdige og genkendelige ord på deres erfaringer.

Det er *mellemmenneskelig* tilgivelse, som er i fokus på de følgende sider. Men jeg er uddannet teolog – og er endda også en slags præst – så jeg kan ikke lade være med også at tale om Gud og inddrage hans tilgivelse. I min verden hænger de to, Guds og menneskers tilgivelse, sammen.

Det mellemmenneskelige fokus gør det oplagt at inddrage noget af det, psykologien har at sige om tilgivelse, også selvom jeg ikke er psykolog, og man nok kan mærke, at jeg her ”spiller på udebane”. Men jeg tænker, det er bedre at spille på udebane end at sidde på bænken.

Bogen er blevet til på baggrund af mit speciale i praktisk teologi, men jeg har prøvet at gøre det tilgængeligt også for læsere, der ikke er fagteologer. Jeg har forsøgt at lette forståelsen med en række eksempler og beretninger, og specifikt faglige pointer og referencer er blevet placeret i noterne.

Alligevel kan både emnet og bogen opleves krævende. Som én sagde til mig efter at have læst det første udkast: ”Det kan godt være tilgivelse ikke er for tøsedrenge, men det er din bog altså heller ikke.”

Det er med andre ord ikke romanlæsning, du er ved at gå i gang med, men jeg håber alligevel, du fortsætter. Tilgivelsen er ikke for tøsedrenge, men jeg er overbevist om, at *den* er arbejdet værd!

Mit arbejdsliv har lært mig, at det er vigtigt at takke redaktøren. Så Jacob – og mine øvrige kolleger på forlaget – tak for et godt samspil også om denne bog.

Tak til min tidligere arbejdsgiver og nuværende samarbejdspartner, Luthersk Mission, for opbakning til udgivelsen.

Tak til jer, som igennem skarpe og konstruktive kommentarer har givet mig mulighed for på egen krop at opleve, hvordan det er at modtage kritik på noget, man har skrevet. Bogen er blevet bedre efter jeres input.

Flemming Bak Poulsen, 2014

1

INDLEDNING: BILLEDER PÅ TILGIVELSE

En niårig pige på et billede. Hun løber mod fotografen, hendes ansigt er fortrukket i smerte. Hun er nøgen, spinkel. Alt på billedet fortæller, at hun er et magtesløst offer for andres ondskab.

Pigen hedder Phan Thi Kim Phuc, og billedet er verdensberømt. Der er dem, der siger, at det var med til at afslutte Vietnamkrigen. På billedet flygter Kim Phuc fra bombardementet af landsbyen Trang Bang. Hvad man ikke kan se på billedet er, at hun har brændende napalm på ryggen. 1200 grader varm napalm. Hun burde være død af sine forbrændinger ...

24 år senere står pigen fra billedet, Kim Phuc, i Washington og taler til en stor forsamling Vietnamveteraner. Hun siger, at selvom det ikke har været nemt, så har hun tilgivet dem, der påførte hende den ulidelige smerte og brændemærkede hende for livet. En mand i forsamlingen råber "Det var mig!" og kæmper sig hen mod scenen. Hun går ned og møder ham med en omfavnelser, og hver gang han hulker: "Jeg er så ked af det, jeg gjorde," svarer hun: "Det er ok. Jeg har tilgivet dig."

En pige på et billede. Måske er hun ni år. Det kunne hun godt være. Ingen kender hende. Hendes yndige ansigt smiler næsten, men ikke helt. Der er noget uudgrundeligt i hendes øjne. Hun er fotograferet foran en nøgen væg.

Også dette billede er verdensberømt – sammen med de mere end 6.000

andre fangefotografier, som blev fundet i tortur- og udryddelseslejren Tuol Sleng i Cambodja¹. Kammerat Duch hedder manden, som var leder i De røde Khmerers hemmelige politi og ansvarlig for grusomhederne i lejren. Ud over umenneskelig tortur har Duch omkring 20.000 menneskeliv på samvittigheden. Heriblandt den lille pige på billedet.

I mange år var kammerat Duch som sunket i jorden. Da journalisten Nic Dunlop finder ham, fortæller Duch, at han er blevet kristen og tror, at Gud har tilgivet ham.

To berømte billeder. To historier om tilgivelse.

Phuc, som blev et ikon på offerrollen, aftvinger respekt, fordi hun igennem sin kristne tro møder udfordringen til at tilgive, og når frem til at kunne det.

Duch, som var den ansvarlige bøddel i et grusomt regime, rejser måske først og fremmest en masse spørgsmål og protester med sin påstand om at være tilgivet af Gud.

To historier, som understreger, at det bedste og det værste i mennesket mødes i tilgivelsen.

Kompleks tilgivelse

Hvis man kradser lidt i overfladen, viser de to historier, at tilgivelsen aldrig bare er enkel. Tilgivelsen er vi nødt til at tolke og turde tro på.

Det er for eksempel omdiskuteret, hvilken rolle John Plummer, manden der blev tilgivet af Kim Phuc, rent faktisk spillede i forbindelse med bombardementet af Trang Bang. Han har næppe været direkte ansvarlig, da angrebet blev udført af sydvietnamesiske styrker, og USA kun havde en rådgivende rolle i forhold til det konkrete angreb. Han er blevet beskyldt for at føre folk bag lyset ved at påtage sig en skyld, som ikke er hans, og føre sig frem på en historie, der ikke er sand. Plummers omdiskuterede

rolle forandrer imidlertid ikke noget ved Kim Phucs personlige vej mod tilgivelse.

Duchs historie rejser en masse spørgsmål. Er det ikke for billigt at tale om tilgivelse i hans tilfælde? Men på den anden side – hvor går grænsen for tilgivelse? Er hans omvendelse ægte? Har han ikke bare alt for oplagte motiver til at blive kristen? Er hans tro på tilgivelse ikke bare en nødvendighed for, at han kan se sig selv i øjnene efter det, han har gjort?

Der er næppe tvivl om, at hans bekendelse til kristendommen har hjulpet ham videre, efter de ugeringer, han har været skyld i. Men en række kendsgerninger fra hans liv synes at pege i forskellige retninger.

For eksempel meldte han sig selv til myndighederne, men det skete først, da han var blevet klar over, at han var opdaget. Omvendt har han rent faktisk samarbejdet med domstolen under retsprocessen.

På den ene side kan han vise skyldbevidsthed. Da han som en del af retsprocessen blev ført hen til de steder, hvor forbrydelserne var foregået, brød han sammen og udbrød: ”Jeg beder jer om tilgivelse – jeg ved godt, I ikke kan tilgive mig, men jeg beder jer lade mig beholde håbet om, at I en dag vil kunne.” Duch identificerer sig selv med Paulus og hans dybe skyldbevidsthed. Paulus havde også blod på hænderne, da han mødte Kristus, og han omtaler sig selv som den største af alle syndere og ”et misfoster”, fordi han har forfulgt Guds kirke.

På den anden side overraskede Duch alle ved sin manglende skyldbevidsthed, da han under retsprocessen i 2009 – flere år efter sin omvendelse – bad om at blive løsladt, fordi han havde handlet efter ordre, og ugeringerne derfor i sidste ende var begået af et ”kriminelt parti”. Desuden understregede han, at han havde samarbejdet med retten og allerede havde siddet 10 år i fængsel.

Det er bestemt ikke enkelt at udmåle personlig skyld i et regime, hvor man selv mister livet, hvis man ikke udfører sine ordrer. Og mere eks-

stentielt: Hvordan kan et menneske bære den skyld, der følger med at have ansvar for mange tusind menneskers død og lidelse? Hvad vil det sige at være skyldbevidst i forhold til så stor en skyld?

Selve retsprocessen endte i første omgang med, at Duch den 26. juli 2010 blev idømt 35 års fængsel. En dom mange mente var alt for mild, da der ud over de 11 år, han allerede havde været fængslet, også blev fraregnet 5 år for samarbejde med retten og fordi han under hele processen havde angret. Senere blev han ved en appeldomstol den 3. februar 2012 idømt livstid på grund af sine chokerende og grusomme forbrydelser. Der er ingen appelmulighed.²

Sådan lyder domstolens konklusion.

Gud kender menneskehjertet – også Duchs.

Tilgivelsens landskab

Tilgivelsen trives midt i det tornede landskab, som menneskelivet kan være. Tilgivelse er aldrig bare enkel. Men når vi møder den, selv i en ufuldkommen udgave, er den et forfriskende vindpust af håb ind i vores til tider rådne verden. Håb om at vi ikke behøver gengælde ondt med ondt. Håb om at kærligheden – virkelig – kan overvinde alt.

Tilgivelsen kan ikke sættes på en formel. Tilgivelsen vil altid være lidt anderledes i hver ny situation, der kalder på den. Indholdet skal findes på ny i hver eneste kontekst. Selvom mange har forsøgt at definere, hvad tilgivelse er, vil selve tilgivelsen altid være større. Definitionsforsøgene kan virke underligt blodfattige, som om de ikke helt rammer sagen. Selvom jeg er overbevist om, at det giver mening at forsøge at sætte ord på, hvad tilgivelse er (ellers ville jeg nok ikke have brugt tid på at skrive denne bog), så er det klart, at tilgivelsen selv er større end forsøgene på at beskrive den.

Tilgivelse er et dyrt ord. Det kræver respekt at nærme sig det, fordi vi

har med stærke og dybe følelser at gøre. Tale om tilgivelse forudsætter ydmyghed. Tilgivelse kan ikke bestilles eller rekvireres. Man kan ikke lære at tilgive på et kursus. Men tilgivelsen findes i vores liv med hinanden. Når vi finder den i andres liv, kan det være som at stå på "hellig grund". Derfor må vi gøre som Moses, da han møder Gud ved den brændende tornebusk: tage sandalerne af og bøje os i dyb respekt for det, som overstiger vores fatteevne.

Tilgivelsestvang?

Ingen har vel talt så stærkt og radikalt om tilgivelse som Jesus.

"For tilgiver I mennesker deres overtrædelser, vil jeres himmelske fader også tilgive jer. Men tilgiver I ikke mennesker, vil jeres fader heller ikke tilgive jeres overtrædelser."³

Disse og andre lignende ord af Jesus har præget kristnes syn på tilgivelse igennem hele kristendommens historie. Igennem tilgivelse har mennesker fundet nyt liv på den anden side af en krænkelse. Kim Phuc's historie er et eksempel.

Samtidig har andre følt sig udfordret ud over deres grænse af Jesu ord om tilgivelse. Talen om tilgivelse blev et krav, et pres, en byrde og en tvang, der knækkede et svagt offer for andres ondskab. Flere psykologer har hævdet, at de nytestamentlige formuleringer i sig selv er mentalt skadelige, og at denne måde at tale om tilgivelse på er uanstændig over for offeret.

Hvis jeg kender Jesus rigtigt, må der simpelthen være tale om en misforståelse. Hans varemærke var, at han tog sig af de udstødte og svage. Han var om nogen på ofrenes side. Formålet med Jesu ord kan ikke være, at den, der i forvejen ligger ned og er blevet trådt på af andre, skal bære endnu en byrde – kravet om at skulle tilgive. Han må have noget andet og bedre i tankerne.

OM BOGEN

Denne bog er et forsøg på at trænge ind i tilgivelsens væsen. Hvordan kan vi tale om tilgivelse, så vi ikke krænker offeret på ny? Så vi ikke lægger nye byrder på skuldrene af den, der i forvejen har nok at bære på. Jeg vil gerne tage psykologernes anliggende alvorligt. Derfor er denne bog også et forsøg på at lade psykologi og teologi gå i dialog om tilgivelse.

Tilgivelsen lader sig ikke spærre inde i alt for snævre rammer. Den hænger sammen med en lang række andre fænomener, begreber og erfaringer: soning, skyld, straf, skam, relation, offer, krænker eller overgriber⁴ og mange flere. Formålet med denne bog er at forsøge at sætte ord på nogle af disse sammenhænge.

Bogen falder i to hoveddele. Efter en indledende præsentation af psykologiske og teologiske vinkler på tilgivelse (kapitel 2), sætter første hoveddel fokus på, hvordan tilgivelse forholder sig til skyld. Det vil især blive understreget, hvor katastrofalt det kan være at tale om tilgivelse uden at tale om skyld. Hvordan tilgivelse uden skyldbevidsthed kan være ødelæggende.

Anden hoveddel tager fat i, hvordan tilgivelse hænger sammen med forsoning. Forsoning forstået som genforening af parterne. Er det to helt forskellige ting, som ikke behøver have noget med hinanden at gøre? Eller er forsoning i en eller anden grad målet for tilgivelsen? Disse spørgsmål rejser et nyt spørgsmål om, hvorvidt tilgivelse er noget, der foregår i det enkelte menneskes psyke, eller om det er noget, der hører til i relationen mellem to mennesker?